

Whitepaper

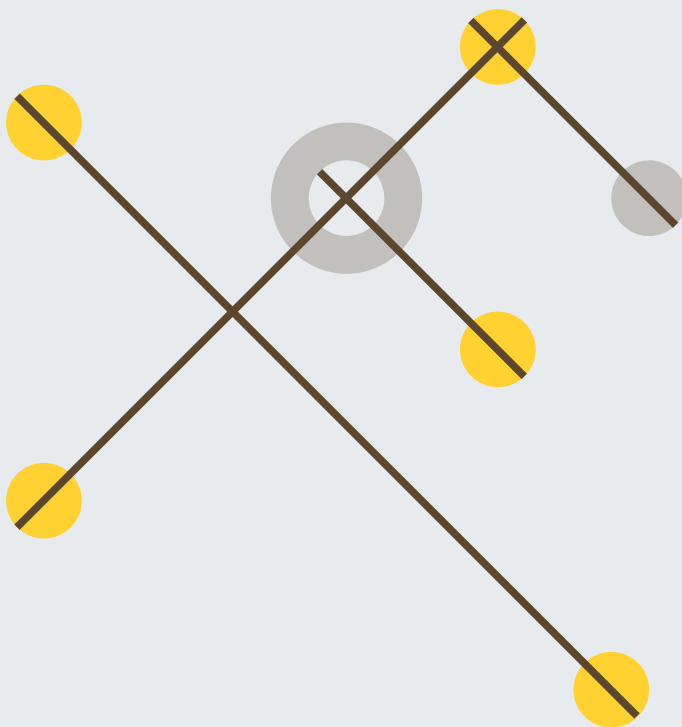
Slim participeren is als bewoners samen regisseren

Versnellen in de warmtetransitie
met SamenRegie initiatieven

Next2Company

De warmtetransitie komt ver achter elke voordeur. Dat betekent dat de transitie alleen maar kan slagen als bewoners zelf actief meedoen. Op basis van praktijkervaring betogen wij dat dit vraagt om buurtinitiatieven waarin bewoners samen regie nemen over de verduurzaming van hun buurt en woningen. Van belang daarbij is dat bewonersinitiatieven zich focussen op waar hun kracht ligt: bij het mobiliseren en organiseren van bewoners. Dat zorgt niet alleen voor vraagbundeling in de warmtetransitie, maar ook voor positieve energie en verbonden buurten. Daarom zou het goed zijn als gemeentes investeren in dit soort initiatieven. In dit whitepaper zetten wij uiteen wat de kernprincipes zijn van dit soort initiatieven en hoe gemeentes deze beweging kunnen stimuleren en faciliteren.

Doel en verantwoording

Dit whitepaper heeft twee doelen. Ten eerste is het een betoog over de kracht van SamenRegie als een participatiestrategie in de warmtetransitie. Ten tweede vat het onze praktijkervaring samen hoe je SamenRegie kan organiseren. Het is zeker niet bedoeld als een compleet overzicht of vergelijking van alle mogelijkheden om participatie te organiseren. Het is gebaseerd op ervaringen als medetrekker van Nieuwe Energie Vechtzoom in Utrecht Overvecht. Daarnaast ook op de praktijk van Next2Company waar we onder andere in Utrecht, Den Haag en Hilversum intensief betrokken zijn bij de warmtetransitie. Tenslotte laten we ons ook inspireren door de bredere literatuur over onder andere innovatie, transitie management en de coöperatieve samenleving. In wat nu volgt zetten we eerst de belangrijkste argumenten voor SamenRegie op een rij. Daarna bespreken we de zeven kernprincipes. We besluiten met zes manieren waarop gemeentes dit soort initiatieven kunnen stimuleren.

De potentie van SamenRegie

SamenRegie als participatiestrategie helpt om de warmtetransitie te versnellen, maar brengt ook nieuwe verbinding in buurten. Juist vanwege de verbinding met maatschappelijke trends kan het nieuwe energie in de energietransitie brengen.

Voorbeelden in Utrecht Overvecht

In Utrecht Overvecht zijn driehonderd particuliere woningeigenaren geïnteresseerd om hun woning te verduurzamen. In het najaar van 2019 spraken zij hun commitment uit op basis van een samen geformuleerd programma van eisen. Dit is op zijn minst opvallend als je de context kent. Het begon twee jaar eerder toen de gemeente aankondigde dat de wijk Overvecht als eerste van aardgas af zou moeten. In eerste instantie was in de lokale media en op de buurtbijeenkomsten vooral angst en boosheid bij bewoners zichtbaar. Twee buurtinitiatieven, met als insteek om zelf actief mederegier te nemen, lieten dit beeld kantelen in de buurt. Wat het nog extra opvallend maakt is dat deze initiatieven niet alleen koplopers hebben georganiseerd. Beide initiatieven hebben de expliciete steun van meer dan 60% van hun buurt en hebben daarmee ook daadwerkelijk de middengroep in hun buurt aangehaakt.

Heropleving van de coöperatieve samenleving

De ervaringen in Utrecht staan niet op zich. In de context van de energietransitie zijn er inmiddels honderden energiecoöperaties waar bewoners zelf werken aan duurzame energie. In de warmtetransitie zien we ook in andere proeftuinwijken zoals Terheijde, Nagele en Wageningen dat bewonersinitiatieven een centrale rol hebben. In Culemborg draait al langer een lokaal warmtebedrijf in eigendom van de bewoners. In Denemarken zijn er zelfs al honderden warmtenetten in eigendom van de lokale gemeenschap. Deze collectieve initiatieven van burgers in de energietransitie zijn onderdeel van een bredere trend van nieuwe aandacht voor coöperatieve organisaties. Zo nemen bewoners bijvoorbeeld het heft in eigen hand op de vastgelopen woningmarkt met wooncoöperaties. En organiseren ZZP-ers zelf hun pensioen via broodfondsen. Dit is historisch gezien ook geen nieuw concept. Bijvoorbeeld gildes of Begijnenhofjes hebben hun wortels in coöperatieve principes. Ook bedrijven zoals Rabobank en Friesland Campina zijn vanuit die insteek opgezet. Samenvattend zou je kunnen zeggen dat we bezig zijn de kracht van collectieven te herontdekken als derde partij naast de markt en de overheid. Juist als coöperaties samenwerken met overheden en marktpartijen zien wij een krachtige combinatie ontstaan.

Van individualisme en wantrouwen naar verbonden buurten

Bij “succesvolle” transities komen technologische ontwikkelingen samen met maatschappelijke ontwikkelingen. De warmtetransitie vraagt om een combinatie van individuele betrokkenheid en collectieve keuzes. Als je beseft hoe sterk onze samenleving is geïndividualiseerd en we gewend zijn als consument alles op een

Denemarken als voorbeeld

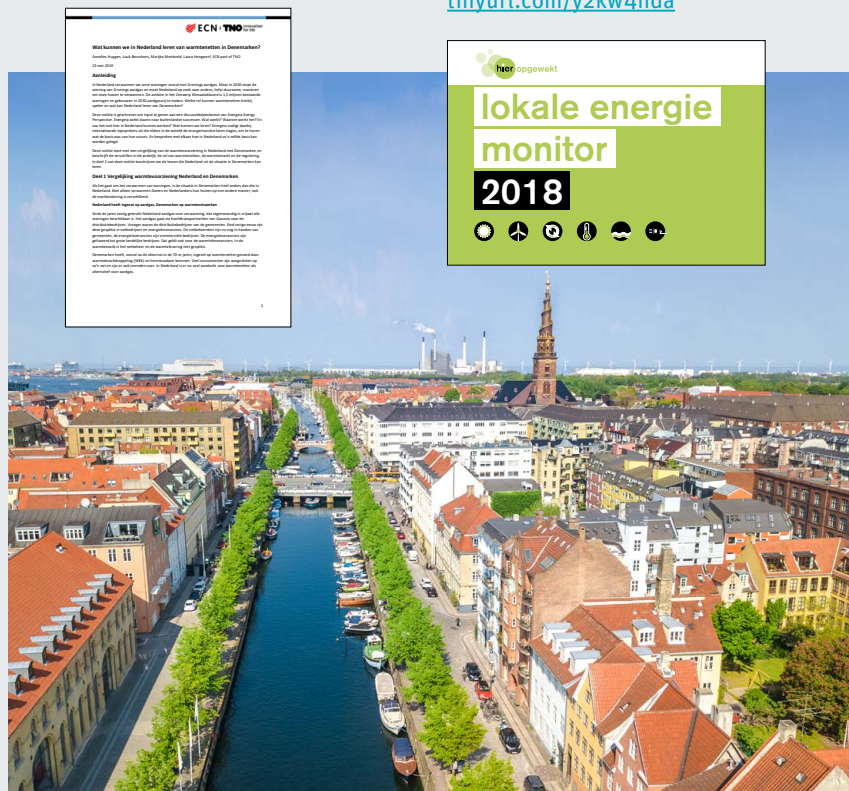
Een vaak genoemd voorbeeld dat bewonersinitiatieven een belangrijke rol kunnen spelen is Denemarken. In dat land wordt 63% van de huizen verwarmd via een warmtenet. Een belangrijk deel van die warmtenetten, meer dan 340 in totaal, zijn in eigendom van bewoners. De klanten blijken er erg tevreden en de kosten liggen gemiddeld trouwens 30 tot 40% lager dan in Nederland.

Meer context bij de vergelijking tussen Nederland en Denemarken vind je in de volgende rapporten:

TNO: <https://tinyurl.com/y3teh3ji>

HIER opgewekt (p. 78):

tinyurl.com/y2kw4nda

presenteerblaadje te krijgen, dan gaat dat best ingewikkeld worden. Daarbij is er sprake van groeiende tweedeling en wantrouwen. Daar heb je als overheid “last van” als je burgers wil meenemen in ingrijpende en collectieve stappen zoals de warmtetransitie. Tegelijk zie je ook een tegenbeweging vanuit de samenleving om op zoek te gaan naar nieuwe verbindingen en nieuwe collectieven. De energiecoöperaties passen in die trend, maar het gaat veel breder zoals we hiervoor beschreven. Waar dat samenkomt met de energietransitie kan een krachtige combinatie ontstaan. Daar kan de energietransitie leiden tot nieuwe verbinding in buurten en dat kan weer zorgen voor een versnelling van de transitie.

Er is meer nodig dan een “offer you can’t refuse”

Bewonersinitiatieven kunnen een belangrijke rol spelen aan de vraagkant van de warmtetransitie. In de praktijk zien we dat bewoners meekrijgen in de warmtetransitie een belangrijke bottleneck is, in het bijzonder bij particuliere woningeigenaren. Op plekken waar wel concrete stappen worden gezet zijn het nu vooral de woningcorporaties en soms individuele koplopers onder de particuliere woningeigenaren. Op weinig plekken lukt het op dit moment om de middengroep van particuliere woningeigenaren in beweging te krijgen. Niet voor vergaande stappen zoals aardgasvrij maken van woningen, maar ook niet voor basisstappen zoals na-isolatie. We zien dan vaak de reflex dat het ‘aanbod’ dit gaat oplossen. De gedachte hierbij is dat totaalconcepten, ontzorging en woonlastenneutrale financiering bewoners wel in beweging krijgen. Dat kan vies tegenvallen. Zonder voldoende positieve energie, intrinsieke motivatie en draagvlak -ofwel: zonder vraag- gaat het aanbod niet breed worden geaccepteerd. Juist hier kunnen bewonersinitiatieven een belangrijke rol spelen.

Niet eigendom, maar regie is de crux

Binnen de beweging van energiecoöperaties wordt veel waarde gehecht aan mede-eigendom. Dit heeft zelfs geleid tot het streven van ‘50% lokaal eigendom’ in het Klimaatakkoord. Die inzet komt niet uit de lucht vallen. Met name bij het ontwikkelen van windmolens zijn er een aantal goede voorbeelden van lokaal mede-eigendom wat heeft geleid tot sterk draagvlak in de lokale samenleving. Mederegie is echter nog belangrijker voor draagvlak dan mede-eigendom. Als bewoners het gevoel hebben dat het hun plan is en dat ze invloed blijven houden, dan is het ook prima denkbaar dat ze de invulling overlaten aan een ander. Andersom heeft het geen zin om bewoners te vragen om mede-eigenaar te worden als ze het gevoel hebben dat het niet hun plan is. Daarbij laat psychologisch onderzoek zien dat mensen die regie hebben over hun eigen werk, leven en omgeving gelukkiger zijn. Lokaal mede-eigendom zou de blijvende betrokkenheid zeker nog verder kunnen versterken, maar het zou geen rigide format moeten worden. En zeker niet als dat één op één wordt vertaald in een coöperatief warmtebedrijf. Het is namelijk heel goed denkbaar dat in sommige buurten bewoners hun spaargeld liever investeren in wat anders. Of dat ze de uitvoering liever overlaten aan een marktpartij met veel ervaring. Verder zijn er ook allerlei tussenvormen mogelijk, bijvoorbeeld dat bewoners een aandeel hebben naast een marktpartij, zoals sommige gemeentes dat nu ook hebben. Ook hier zouden de bewoners dus de regie moeten hebben en samen kunnen kiezen of ze wel of niet mede-eigenaar willen worden en hoe.

Dit kan in veel buurten

Een vaak gehoorde vraag is of bewonersinitiatieven niet vooral een oplossing zijn voor buurten met veel GroenLinks-stemmers. Aannames die hieraan ten grondslag blijken te liggen zijn dat sommige bewoners het vraagstuk niet relevant genoeg vinden en anderen niet in staat zijn zelf regie te nemen. Dat is in onze beleving vooral een kwestie van positionering. Natuurlijk helpt urgentie rond milieu en klimaat. Maar de crux is vooral dat uiteindelijk iedereen aan de beurt komt en je dan beter zelf invloed kan hebben en tijdig kan beginnen. Daarnaast is het niet nodig dat iedereen expert energietransitie

wordt, in tegendeel. We moeten de dialoog juist meer voeren in de belevingswereld van de bewoner. Voor de trekkers van initiatieven draait het veel meer om maatschappelijke verantwoordelijkheid, een breed netwerk in de buurt en ervaring met besturen, dan om heel specialistische kennis. Technische, juridische en financiële kennis kan prima via ondersteuning worden geregeld. Nederland is nog steeds een land met een breed maatschappelijk middenveld en veel vrijwilligers. Die potentie kan ook hier worden aangeboord. Daarbij is Nederland gelukkig een land waarin buurten nog steeds redelijk gemengd zijn. Zelfs in “corporatie wijken” zoals bijvoorbeeld Utrecht Overvecht wonen mensen met uiteenlopende opleidingsniveaus en staan er koopwoningen tussen de huurwoningen.

Een efficiënte en voortvarende transitie door SamenRegie

In de praktijk komen wij nog wel eens de overtuiging tegen dat inzetten op initiatieven traag en duur is. Onze ervaringen wijzen op het tegenovergestelde. Les één verandermanagement is dat je beter zo vroeg mogelijk iedereen kan betrekken die je uiteindelijk nodig hebt. Als je de aanname deelt dat het ‘aanbod’ niet alles gaat oplossen, dan is actieve betrokkenheid van bewoners het uitgangspunt. Anders loop je het risico dat aan het eind van het proces blijkt dat je opnieuw kan beginnen. De positieve energie die het geeft om actief betrokken te zijn kan ook zorgen voor een exponentiele versnelling later in het proces. Investeren in initiatieven is ook niet duur. Eerder is het zo dat initiatieven ervoor zorgen dat activiteiten die anders door professionals zouden worden ingevuld nu deels door vrijwilligers worden gedaan. Kijk ter vergelijking bijvoorbeeld naar de proeftuin in Purmerend waar ambtenaren zelf twee jaar aan keukentafels zaten om honderd bewoners mee te krijgen met het uitbreiden van het warmtenet. Het creëren en bundelen van de vraag kost gewoon tijd en geld. De route via bewonersinitiatieven heeft goede kaarten om efficiënt en voortvarend uit te pakken.

Platform voor oppakken van andere collectieve opgaven

Zelf mederegie hebben kan verslavend werken. Sociale psychologie laat zien dat mensen gelukkig worden van regie over hun eigen leven en betekenisvol contact met hun omgeving. Met SamenRegie bouw je ook een sociale infrastructuur op die bij veel andere vraagstukken van belang is. Je kan daarbij denken aan vraagstukken met koppelkansen rond de energietransitie, zoals klimaatadaptatie. Maar ook aan andere vraagstukken die een combinatie vragen van collectieve en individuele betrokkenheid en vooral spelen op de schaal van een buurt. Denk bijvoorbeeld aan de (her)inrichting van de leefomgeving, eenzaamheid en onderlinge zorg of veiligheid. Experimenteren met SamenRegie in de warmtetransitie kan de test zijn of we elkaar kunnen vinden als buurtgenoten en samen meer vertrouwen krijgen bij het oppakken van de vele grote opgaven waar we als samenleving voor staan.

Inspirerende voorbeelden

Nieuwe Energie Vechtzoom – Utrecht

Als inspiratiebron voor SamenRegie richt dit initiatief zich op het demonstreren dat iedereen betrekken mogelijk is en samen keuzes maken commitment creëert. Eind 2019 stemde meer dan 80% van de bewoners over het buurtmanifest. Zij committeerden zich daarmee aan het meedoen aan de transitie als er een oplossing komt die aan hun tien gezamenlijke voorwaarden voldoet.

energievechtzoom.nl

Traais Energie Collectief – Terheijde

Deze coöperatie slaagde er recent in om het eerste stuk van een duurzaam warmtenet voor hun dorp te laten aanleggen. Dit is onderdeel van een groter plan om een geheel duurzame, zelfvoorzienende energievoorziening in lokaal eigendom te realiseren.

traaisenergiecollectief.nl

Warm in de Wijk – Den Haag

Met een start in 2016 één van de eerste buurtwarmte initiatieven. Ze bereikten in twee jaar 600 bewoners met een intensieve campagne in de wijk. Samen met Dunea en de gemeente zijn drie alternatieve warmtebronnen verkend.

warmindewijk.nl

Thermo Bello – Culemborg

Dit initiatief nam in 2018 als bewoners een warmtenet en bron over van het waterleidingbedrijf. Ze hebben daar sindsdien een solide eigen coöperatief warmtebedrijf op gebouwd, in eigendom van bewoners en met nauwe betrokkenheid uit de wijk.

thermobello.nl

Kernprincipes van SamenRegie

Bewoners die samen mederegie nemen over de verduurzaming van hun woning of buurt, dat noemen wij SamenRegie. Uit onze praktijk hebben wij een aantal kernprincipes afgeleid van hoe je dat effectief kan organiseren.

1. Regie houden, samen doen en kansen benutten als kernmotieven

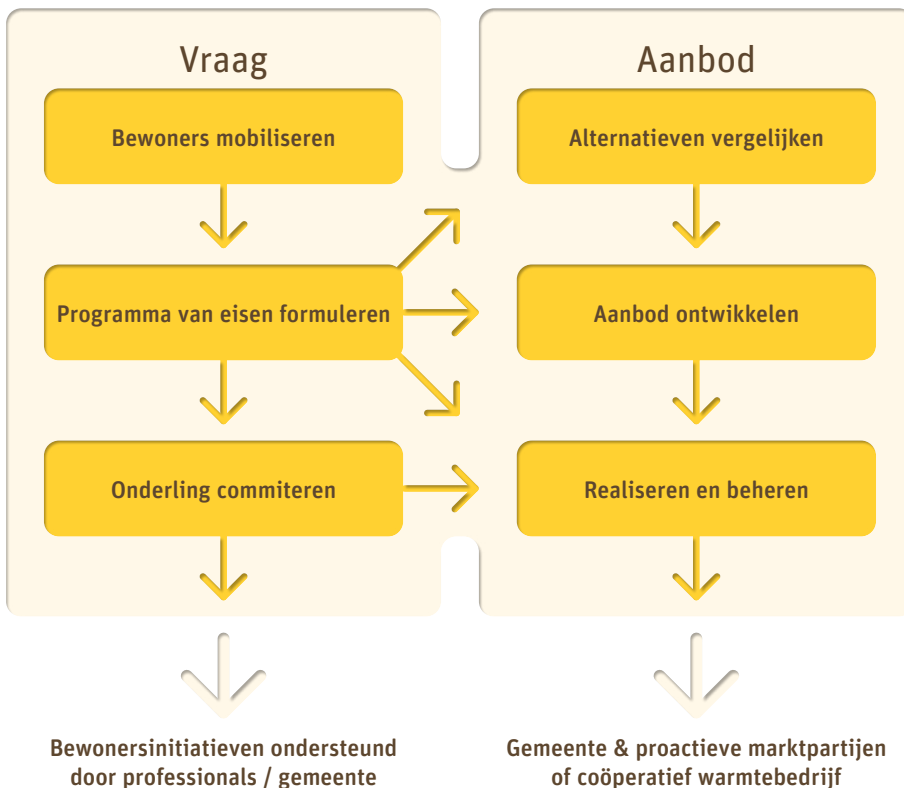
In veel van de 'marketing' van de warmtetransitie ligt op dit moment nadruk op klimaaturgentie en kosten. Dat zijn niet de motieven waarop je de hele buurt in beweging krijgt. Vooral zelf (samen) regie houden is een krachtig motief om een brede betrokkenheid te organiseren. Dat begint bij het besef dat de verduurzaming achter elke voordeur komt. Elke woningeigenaar moet dus wat en ook niks doen heeft invloed op de waarde van de woning. Zelf daarin de keuzes kunnen maken in plaats van afwachten wat de gemeente of marktpartijen bedenken motiveert veel mensen. Daar bovenop geeft het samen oppakken van deze opgave ook positieve energie voor veel mensen. De kracht van gezamenlijkheid zit hem ook in de realisatie dat er meer en betere alternatieven zijn als je samenwerkt. Bijvoorbeeld omdat collectieve oplossingen moeilijk worden als iedereen wat anders doet en schaal kan leiden tot een betere onderhandelingspositie en kostenvoordelen. Tenslotte is het cruciaal om de focus deels te verschuiven van "iets dat moet" naar iets dat ook kansen kan bieden voor buurten die als eerste omschakelen. Het is geen rare aanname dat de koplopers meer hulp zullen krijgen dan wie afwacht. En bij het aanpakken kunnen ook andere verbeteringen van de woning en buurt worden meegenomen.

2. De focus van het initiatief ligt op het organiseren van de vraag in plaats van het aanbod

In het proces om te komen tot verduurzaming van woningen in een buurt moeten vraag en aanbod samen komen. De kracht van bewonersinitiatieven ligt vooral in het organiseren van de vraag. Juist bij betrekken van medebewoners en samen helder krijgen wat de gedeelde wensen en eisen zijn hebben bewonersinitiatieven een natuurlijk voordeel. Zij staan letterlijk dichtbij en krijgen meestal meer vertrouwen dan bijvoorbeeld de gemeente of aanbieders. Dat valt te onderscheiden van het invullen en organiseren van het aanbod. Op sommige plekken ligt de focus van energiecoöperaties juist op het nadenken over de oplossing of het zelf invullen daarvan. Daar is het relatieve voordeel van bewonersinitiatieven minder. Soms wordt betoogd dat het nodig is om het aanbod zelf in te vullen, omdat dit automatisch zou zorgen voor meer eigenaarschap van bewoners. Ons antwoord daarop is dat bewoners ook eigenaarschap kunnen hebben door regie te voeren en dat het verstandig is om voor de invulling van het aanbod te kijken welke partij het meest aantrekkelijke en betrouwbare aanbod kan realiseren.

3. Programma van eisen is het koppelpunt

Een vervolgvraag is dan waar de 'vraagkant' ophoudt en de 'aanbodkant' begint. Het logische koppelpunt is het programma van eisen. Wat zijn de harde eisen waar elk alternatief aan moet voldoen? En wat zijn de wensen waar bewoners extra blij van zouden worden? Dat is de kern van de dialoog die bewoners met elkaar zouden moeten voeren. Op dat niveau kunnen zij zich ook met elkaar committeren. Gaan wij allemaal omschakelen als er een oplossing komt die aan onze eigen voorwaarden voldoet? Dat is belangrijk om samen scherp te hebben, zodat er later in het proces geen teleurstelling ontstaat. Het is ook een cruciaal signaal naar aanbieders. Voor hen is het belangrijk om te weten dat bewoners bereid zijn om stappen te zetten en waar hun oplossingen aan moeten voldoen. Een goed programma van eisen is opgesteld in termen die relevant zijn in de wereld van de bewoner en biedt ruimte voor verschillende oplossingen. Neem als voorbeeld dat bewoners "flexibel willen blijven om te kunnen verhuizen" in contrast tot dit al invullen door de eis te stellen dat er "gebouwgebonden financiering" moet komen.

4. Fijnmazige sociale infrastructuur opbouwen

Vervolgens is de vraag wat er nodig is om een hele buurt te organiseren rond een gezamenlijk programma van eisen. Dit vraagt om echte, letterlijke nabijheid. Het is belangrijk dat iedereen iemand een paar huizen verderop heeft wonen die ambassadeur is van het initiatief. Dat is mogelijk in de vorm van de rol van contactpersonen. Bij Nieuwe Energie voor de Vechtzoom in Overvecht is voor elk blokje van vijf tot tien woningen een contactpersoon gevonden. Van deze contactpersonen wordt vooral gevraagd dat ze de verbindende rol spelen naar hun burens. Hun focus ligt dus op of iedereen is aangehaakt en wat er speelt bij hun burens. Zij hoeven zeker niet inhoudelijke ideeën of kennis te hebben over het proces of de oplossing en daarom is het een rol die bij veel mensen kan passen. Onze ervaring is dat als een contactpersoon die twee huizen verderop woont je uitnodigt om in zijn huiskamer met burens een avondje door te praten, de meerderheid van de mensen komt opdagen. Dat in contrast tot het organiseren van een buurtavond, op meer afstand, waar een uitnodiging voor door de bus komt. Dan komen vooral de koplopers en vergadertijgers die toch al betrokken waren.

5. Stemproces als borging dat iedereen is aangehaakt

Zelfs met huiskamergesprekken en contactpersonen blijft het de vraag of iedereen is aangehaakt. Redenen daarvoor zijn dat in groepsgesprekken sommige personen meer op de achtergrond blijven of sociaal wenselijke antwoorden geven. Om later niet voor verrassingen te komen staan is het verstandig om op een aantal belangrijke momenten een anoniem stemproces te organiseren. Dat is de beste manier om iedereen een kans te geven zijn mening kenbaar te maken. Zo'n moment is bijvoorbeeld bij het vaststellen van het programma van eisen. Als uit een anonieme stemming blijkt dat de meerderheid van de buurt heeft gestemd én positief is, is dat een duidelijk signaal. Het maakt naar de gemeente duidelijk dat een legitiem participatieproces heeft plaatsgevonden. En het is voor aanbieders duidelijk dat zij klanten hebben als ze investeren in het uitwerken van een aantrekkelijk aanbod.

6. Open voor samenwerking met proactieve marktpartijen

In kringen van bewonersinitiatieven wil nog wel eens een algemeen wantrouwen bestaan richting marktpartijen. Dat leidt soms tot een voorkeur om een eigen warmtebedrijf op te zetten. Alhoewel dat een prima oplossing zou kunnen zijn in specifieke situaties, geeft het meer opties om ook te kijken wat er verder op de markt is. Marktpartijen brengen soms veel praktijkervaring, slagkracht en innovatievermogen mee. Belangrijk is vooral dat zij intrinsiek gemotiveerd zijn om structureel samen te werken met bewonersinitiatieven. Zien zij ook dat dit een slimme rolverdeling is tussen markt en maatschappij en een duurzaam en schaalbaar bedrijfsmodel? Of zien ze het meer als ballast? Zijn ze bereid om te zoeken naar nieuwe modellen waarop bewoners structureel invloed houden? Dat zijn belangrijke vragen om vooraf te bespreken. Sommigen mensen zullen verbaasd zijn dat er zeker marktpartijen zijn die op deze vragen ja antwoorden.

7. Gemeente zorgt voor borging van een inclusief proces en het stedelijk belang

Op veel plekken is er spanning tussen de meer ambitieuze bewonersinitiatieven en de gemeente. Dat is ook niet raar als je bedenkt dat gemeentes juist zelf de regierol hebben gekregen. Moeten en kunnen ze die uit handen geven aan bewoners? Wat ons betreft is het antwoord ja en nee. Ja in de zin dat wij zouden adviseren om de ambitie bij bewoners te koesteren en hen op de voorgrond te zetten in het proces. Nee in de zin dat de gemeente wel actief aangehaakt zou moeten blijven in de rol van kaders stellen en achtervang als het initiatief vastloopt. Die kaders zouden in elk geval over twee dingen moeten gaan. Ten eerste over wat een transparant en legitiem participatieproces is. Dit ook om te voorkomen dat er plannen komen die slechts van een deel van de buurt zijn of waarvan niet vast te stellen is welk draagvlak er precies voor is. Cruciaal is dus niet of de gemeente het participatieproces overneemt en overdoet, maar of zij de juiste spelregels en waar nodig ondersteuning biedt. Ten tweede is het van belang dat de gemeente kijkt naar het buurtoverstijgend belang. Dat is in elk geval relevant vanuit de technische invalshoek: blokkeert een keuze van een buurt bijvoorbeeld oplossingen voor andere buurten? Dit kan bijvoorbeeld worden ingevuld door als gemeente als een soort 'stakeholder' namens het buurtoverstijgend belang mee te praten. Dat voelt voor de bewoners heel anders dan als de gemeente op voorhand al vanuit een technische analyse bedacht heeft wat het voorkeursalternatief moet zijn.

Inspirerende voorbeelden

Coöperatie Warmtenet Oost Wageningen – Wageningen

Getriggerd door een aanstaande rioolvervanging ontwikkelde de buurt een eigen initiatief om te komen tot een warmtenet. Inmiddels heeft al 44% van de buurt een handtekening gezet onder het plan. Samen met de gemeente vroegen zij succesvol een proeftuinsubsidie van €5,3 miljoen aan.

cooperatiewow.nl

Statenwarmte – Den Haag

Dit initiatief zet sterk in op het opbouwen van betrokkenheid van bewoners en een netwerk in de wijk, naast technisch onderzoek. Hierdoor ontstaat een sociale infrastructuur die een mogelijke oplossing kan helpen invoeren. Bij hun actieonderzoek interviewden ze daarvoor onder andere 50 bewoners.

statenwarmte.nl

Energiek Nagele – Nagele

Dit initiatief wist het verhaal van hun dorp als modeldorp vijftig jaar na de bouw nieuw leven in te blazen met een energievisie. Met een proeftuinsubsidie ontwikkelen zij een concept om met zonnewarmte en seizoensopslag lokaal in balans te zijn. Hun initiatief kenmerkt zich ook door slimme co-creatie met proactieve marktpartijen.

energieknagele.nl

Paddepoel Energiek – Groningen

Toen deze bewoners in eerste instantie niet werden betrokken bij de plannen voor een warmtenet zijn zij zelf in beweging gekomen. Zij deden inmiddels onder 500 bewoners onderzoek naar het draagvlak voor een alternatief voor aardgas.

paddepoelenergiek.nl

Gemeentes kunnen SamenRegie stimuleren

Een belangrijke vraag is hoe gemeentes kunnen bijdragen aan SamenRegie initiatieven in hun gemeente. Hieronder bespreken we zes belangrijke lessen.

1. Ruimte geven

Transities worden versneld door koplopers die gewaagde stappen zetten en anderen inspireren om te volgen. Dat blijkt uit onderzoek naar de belangrijke transities in het verleden en heden. Als we die les serieus nemen dan is een belangrijke implicatie dat gemeentes allereerst ruimte moeten bieden. Dat kan zeker tegenstrijdig voelen. We moeten enorm versnellen en gemeentes hebben daarin nu juist een belangrijke rol gekregen. Maar eigenlijk moeten ze vooral niet te veel invullen. Veel gemeentes hebben zich vol ijver gestort op het maken van warmte transitievisies. Alle focus komt daarbij te liggen op de twee vragen die landelijk zijn geformuleerd: wat zijn de alternatieven en wat wordt de fasering? Nu is het niet verkeerd om daar onderzoek naar te doen, maar als vervolgens van achter de tekentafel wordt gepland kan er veel mis gaan. De crux is om veel flexibiliteit in te bouwen om in te spelen op waar initiatief ontstaat en dan later samen met initiatiefnemers en bewoners de keuzes te maken.

2. Tegenspel bieden & samenwerken

Gemeentes moeten vooral niet te veel vooraf gaan plannen, maar wel tegenspel bieden aan potentievolle initiatieven. Dat begint met een uitnodigingskader. Zo is het verstandig om als voorwaarde te stellen dat initiatieven transparant maken wie hun achterban is en hoe die is betrokken. Ook is het belangrijk om duidelijk te maken dat de gemeenteraad het finale besluit neemt over de uitvoeringsplannen. Tegelijk kan een kader duidelijk maken dat kansrijke initiatieven prioriteit krijgen in de fasering en besteding van publieke middelen. En kan de gemeente specifiek inzetten op initiatieven die gericht zijn op het mobiliseren en organiseren van bewoners. Daarnaast moet de gemeente capaciteit vrijmaken om regelmatig contact te houden met de initiatieven. Als een initiatief de eerste fase van formeren van een team en bepalen van de ambities voorbij is kunnen gemeentes tenslotte in een intentieovereenkomst de verwachtingen van beide kanten expliciet maken.

3. Ondersteuning bieden

Het is ook mogelijk om een stap verder te gaan. Dat begint bij flexibele en laagdrempelige basisondersteuning voor initiatieven in de startfase. Van belang is om dan vooral niet te veel eisen te stellen en de administratieve last minimaal te houden. Met een paar honderd euro zijn veel initiatieven al een heel eind op weg geholpen om bijvoorbeeld te komen tot professioneel ogende communicatiemiddelen. Ook een scan aanbieden door experts van technische en economische kansen kan inspiratie bieden. Als initiatieven doorgroeien verschuift de focus naar structurele ondersteuning organiseren van professionals die kunnen zorgen voor plannen die

technisch, financieel en juridisch kloppen. Uitgangspunt hierbij is dat het initiatief 'de vraagkant' (zeg maar het participatieproces) in belangrijke mate zelf invult, maar dat voor het invullen van 'het aanbod' alle ondersteuning die nodig is wordt geboden. Waar binnen het initiatief inhoudelijke kennis aanwezig is kan desgewenst ook een deel van de planvorming over het aanbod worden ingevuld door bewoners. In dat geval is het verstandig om uiteindelijk een kwaliteitscheck te laten doen door een onafhankelijke professional. Tenslotte kunnen inspiraties en tools helpen. Een effectieve manier is om bewonersinitiatieven aan elkaar te verbinden en om best practices van elders te belichten. Op dit gebied is ook veel aanbod vanuit de organisaties die de landelijke 'participatie coalitie' vormen en soms ook vanuit stedelijke energievoorzieningen (zoals Energie-U en Duurzaam Den Haag). Het is dus vooral zaak om goed te kijken waar nog behoeftes zijn en het bestaande aanbod ook te belichten.

4. Zaaïen en vermenigvuldigen

Gemeentes kunnen ook bijdragen aan meer SamenRegie initiatieven. De kunst is om potentiële initiatiefnemers te vinden en hen te inspireren. Bij het vinden van initiatiefnemers is het van belang om bestaande en nieuwe netwerken aan te boren. Vaak is er een cirkel bewoners die actief betrokken is bij participatieprocessen rondom duurzaamheid en lokale energievoorzieningen. In dat netwerk is het van belang om te zoeken naar personen die niet zo inhoudelijk betrokken zijn, maar die het sociale proces interessant vinden. Potentiële initiatiefnemers kunnen ook gevonden worden in netwerken van mensen met een sterke algemene maatschappelijke betrokkenheid. Denk aan lokale afdelingen van politieke partijen, kerken of wijk- en dorpsraden. Hier is het vooral van belang duidelijk te maken dat de warmtetransitie achter elke voordeur komt en dat het een kans is als het met brede betrokkenheid wordt opgepakt. Als er één of meerdere succesvolle SamenRegie initiatieven zijn kan de gemeente ook bijdragen aan vermenigvuldigen. Dit gaat het best door initiatiefnemers een podium te geven en hun verhalen zichtbaar te maken. Het proces van zaaïen en vermenigvuldigen als gemeente vraagt evenwichtskunst van hoog niveau. Want stevig gewortelde SamenRegie initiatieven ontstaan vooral als initiatiefnemers de ruimte hebben om hun eigen dromen en ambities te ontwikkelen.

5. Waarde toekennen

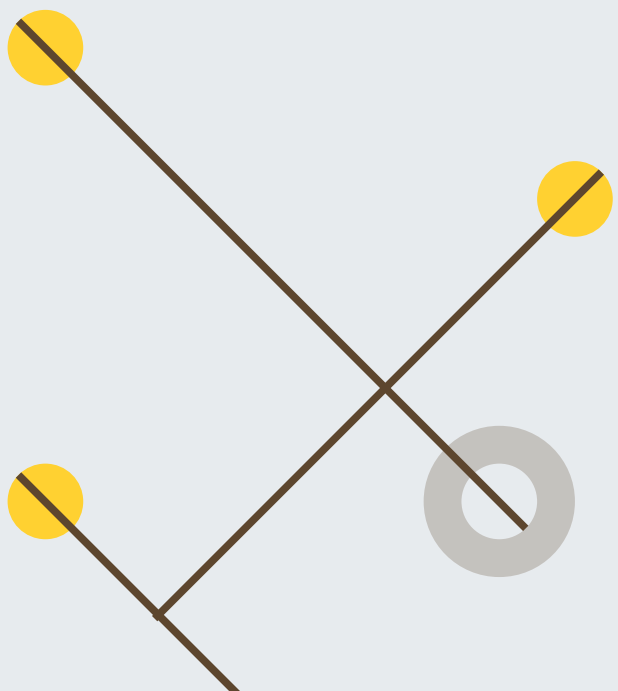
Als een SamenRegie initiatief in staat is om een inclusief participatieproces te organiseren en iedereen mee te krijgen heeft dat waarde. Het bespaart proceskosten voor de gemeente die minder ambtelijke capaciteit of ingehuurde professionals hoeft in te zetten op de participatie. En het is ook van waarde in de business case van de aanbieder die minder marketingkosten heeft en een lager risico dat er maar weinig mensen meedoen. Een interessante vraag is of deze waarde kan terugvloeien naar het initiatief en de buurt. Zodat het bijvoorbeeld kan worden ingezet om een vergoeding te geven voor de meest actieve bewoners of kan worden ingezet te investeren in de collectieve voorzieningen in de buurt. Onze ervaring is dat de begrotingen van gemeentes vaak ruim voldoende middelen bevatten voor technisch onderzoek, maar de participatie vaak niet of heel beperkt is begroot. Als gemeentes dat wel gaan doen adviseren wij een resultaatgerichte insteek. Daarmee bedoelen we dat je begroot en

meet hoeveel tijd en (publiek) geld het kost om zo ver te komen dat bewoners een aanbod voor omschakelen naar duurzame warmte accepteren? Dat kan helpen om de meerwaarde van bewonersinitiatieven concreet te maken en te vergelijken met andere participatiestrategieën (met de overheid of markt in trekkende rol). Dat kan ook benut worden om te sturen op een inclusieve transitie. Kort gezegd is het 'overhalen' van de eerste twintig procent van de straat van minder waarde dan de laatste twintig procent. Wij zijn er van overtuigd dat dan zal blijken dat SamenRegie initiatieven in veel gevallen een (kosten)effectieve invulling van participatie en een inclusieve transitie zijn.

6. Inspelen op de dynamiek

Als de beweging in de samenleving goed in beeld is kan de gemeente daar in de planvorming ook op inspelen. Dat vraagt eigenlijk om een soort "participatieradar". Op dit moment is er heel veel data beschikbaar om transitieplannen te maken, maar het is vooral technische en economische data. Ook is er data over de bevolkingssamenstelling. Maar wat we hier bedoelen is een ander soort data waarmee je kan inspelen op waar mensen al wel of niet in beweging zijn. Als dit goed in beeld is kan de gemeente werken met een flexibele planning die inspeelt op waar clusters woningen aardgasvrij-klaar zijn. En kan ze proberen beweging op gang te brengen op plekken waar nog niks gebeurt.

Over Next2Company

Gerbert Hengelaar PhD is transitiestrateg bij Next2Company en initiatiefnemer bij Nieuwe Energie voor de Vechtzoom. Meer mensen en organisaties initiatief laten nemen in transities naar een duurzame en inclusieve samenleving is zijn missie. Hij is meer dan tien jaar actief als strateeg rondom duurzaamheid en innovatie en doet onderzoek naar transities en proactieve strategieën bij de Erasmus Universiteit.

Next2Company is een boutique gespecialiseerd in het versnellen van transities en het slim organiseren van vernieuwing door publiek-private samenwerking. We zijn al jarenlang actief in de energie- en bouwsector en werken voor en met ongeveer alle betrokken partijen in de transitie van de gebouwde omgeving waaronder gemeentes, provincies, woningcorporaties, bewonersinitiatieven en energiecoöperaties, energiebedrijven, installatie- en techniekbedrijven, banken, kennisinstellingen en brancheverenigingen.

Gerbert Hengelaar
Transitiestrateg

g.hengelaar@next2company.com
06 83 54 79 50

November 2020
Gerbert Hengelaar

Next2Company BV
www.energietransitie.next2company.com

John M. Keynesplein 12-46, 1066 EP Amsterdam
+31 (0)85 040 33 03, info@next2company.com
www.next2company.com

Next2Company